

TARBIYA DARSLARIDA MULOQOTCHANLIK KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI INNOVATSIYALARNING O‘RNI

Muladjanova Gulchexraxon Abidjanovna
ADPI Pedagogika va psixologiya kafedrası o‘qituvchisi
gulchehramullajonova@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19425879>

Annotatsiya. Mazkur tezis tarbiya darslarida o'quvchilarning muloqotchanlik ko'nikmalarini rivojlantirishda raqamli innovatsiyalarning didaktik va psixologik imkoniyatlarini asoslaydi. Yangilik sifatida raqamli muloqot vazifalarini tarbiyaviy maqsad bilan integratsiyalash mezonlari hamda baholash indikatorlari taklif etiladi.

Kalit so'zlar. tarbiya darsi, muloqotchanlik, raqamli innovatsiyalar, hamkorlik, media savodxonlik, onlayn platforma, refleksiya

Аннотация. В тезисе обосновывается роль цифровых инноваций в развитии коммуникативных навыков учащихся на уроках воспитания. Научная новизна состоит в предложении критериев интеграции цифровых коммуникативных заданий с воспитательными целями и индикаторов оценивания динамики коммуникации.

Ключевые слова. урок воспитания, коммуникативность, цифровые инновации, сотрудничество, медиаграмотность, онлайн платформа, рефлексия

Abstract. This thesis substantiates how digital innovations can foster students' communicative skills in moral and civic education lessons. The study combines theoretical analysis, pedagogical modelling, and classroom observation.

Keywords. moral education lesson, communicative competence, digital innovations, collaboration, media literacy, online platform, reflection

Tarbiya darslari mazmunan shaxsning ijtimoiylashuvi, o'zini tutishi, hamkorlik madaniyati, mas'uliyat va munosabatlar etikasini shakllantirishga yo'naltirilgani bilan ta'lim tizimida alohida o'rin egallaydi. Bunday darslarda muloqotchanlik ko'nikmalari nafaqat nutqiy faollik, balki tinglash, fikrni dalillash, murosa qilish, bahsni madaniyatli olib borish, emotsional o'zini boshqarish va boshqa odam nuqtayi nazarini tushunish kabi murakkab komponentlarning birligi sifatida namoyon bo'ladi. So'nggi yillarda raqamli muhitning kundalik hayotga chuqur kirib kelishi tarbiya darslarining kommunikativ potensialini kengaytirdi, biroq bu jarayon o'z-o'zidan natija bermaydi: raqamli vosita tarbiyaviy maqsadga bo'ysundirilmasa, muloqot sifati fragmentar, yuzaki yoki konfliktogen shakllarga og'ishi mumkin. Shuning uchun muammo raqamli innovatsiyalarni faqat texnik yangilik sifatida emas, balki muloqotchanlikni maqsadli rivojlantiruvchi pedagogik mexanizm sifatida loyihalash va asoslashdan iborat.

Kommunikativ kompetensiya tarkibining o'qitish jarayonida shakllanishi masalasida Yevropa kompetensiyalariga doir yondashuvlar hamda pedagogik texnologiyalar nazariyasi asosiy tushunchaviy maydonni belgilaydi [5]. Raqamli ta'lim muhiti va unda o'quvchi faolligini tashkil etish masalalari bo'yicha xalqaro tadqiqotlar o'zaro hamkorlikda o'rganish va tarmoqlangan muloqotning o'quv natijalariga ta'sirini ko'rsatadi [7]. Shu bilan birga, tarbiyaviy vazifalar doirasida muloqotning shaxsiy-axloqiy jihatlarini hisobga olish, psixologik xavfsizlik va empatiyani ta'minlash zarurati rus pedagogik-psixologik maktabi qarashlari bilan hamohangdir [2]. Milliy pedagogik tajriba va o'zbek didaktik merosi esa tarbiya jarayonining madaniy kontekstga bog'liqligini, o'quvchi shaxsiga hurmat hamda jamoa bilan ishlash tamoyillarining ustuvorligini yoritadi [1].

Raqamli innovatsiyalar deganda tarbiya darsida muloqotni tashkil etishga xizmat qiladigan platformalar, mobil ilovalar, interaktiv kontent, sun’iy intellekt elementlari mavjud bo’lgan mulohaza va teskari aloqa vositalari, hamkorlikda matn yaratish muhiti, audiovizual hikoyalash hamda onlayn muhokama formatlari tushuniladi. Ularning tarbiyaviy qiymati shundaki, ular muloqotni vaqt va makon doirasidan chiqarib, o’quvchiga o’z fikrini qayta ko’rish, tahrirlash, dalillash, boshqalarning fikriga mulohazali javob berish imkonini yaratadi. An’anaviy sinf muloqotida tezkor javob berish talabi ayrim o’quvchilarni chekinishga majbur qilsa, raqamli muhitda asinxron muloqot orqali ular o’z pozitsiyasini xotirjam shakllantirishi, nutqiy ishonchini tiklashi mumkin. Biroq shu yerda muhim farq bor: tarbiya darsi faqat axborot almashinuvi emas, balki qadriyatlarga yo’naltirilgan munosabatni tarbiyalaydi; demak, raqamli kanaldagi har bir topshiriq muloqot etikasi, hurmat va mas’uliyatni mustahkamlashga xizmat qilishi shart.

Pedagogik modellashtirish natijasida raqamli innovatsiyalarni tarbiya darsiga kiritishning uchta o’zaro bog’liq sharti ajratildi. Birinchi shart maqsadga yo’naltirilganlik bo’lib, raqamli faoliyatning har bir elementi muloqotchanlikning aniq komponentiga moslanadi: tinglash va qayta ifodalash, dalillash, savol berish, murosa taklifi, hissiyotlarni nomlash va boshqarish, bahs madaniyati. Ikkinchi shart ijtimoiy hamkorlikni real tashkil etishdir, ya’ni raqamli vosita individual javobni yig’ish bilan cheklanmay, o’quvchilar o’rtasida o’zaro bog’liqlikni keltirib chiqaradigan rol va mas’uliyatlarni taqsimlashi lozim. Bu tamoyil hamkorlikda o’qitish texnologiyalarida keng yoritilgan bo’lib, vazifaning tuzilishi muloqot sifatini belgilashi ta’kidlanadi [6]. Uchinchi shart refleksiv teskari aloqadir: o’quvchi nafaqat nimani aytganini, balki qanday uslubda aytganini, boshqalarga ta’sirini, muloqot etikasi me’yorlariga qay darajada amal qilganini tahlil qilish imkoniga ega bo’lishi kerak. Raqamli vositalar aynan shu refleksiyani izchil va dalillarga tayangan holda yo’lga qo’yishga yordam beradi, chunki yozma izlar, chatlar, izohlar, qaydlar va audiomurojaatlar keyinchalik tahlil qilinadigan materialga aylanadi.

Tarbiya darsining mazmuniga mos raqamli muloqot vazifalari ishlab chiqilganda, ularni integratsiyalash mezonlari sifatida uch omil taklif etildi. Birinchisi tarbiyaviy mazmunning vazifa strukturasi aks etishi: masalan, “hurmat” mavzusida oddiy so’rovnomasiz emas, balki real vaziyatlarni talqin qilish, turli pozitsiyalarni adolatli ifodalash va murosa yechimini asoslashni talab qiladigan onlayn munozara ssenariysi samaraliroq bo’ladi. Ikkinchisi kommunikativ murakkablikning bosqichma-bosqich oshirilishi: avval qisqa izoh va savol berish, keyin dalilli javob, so’ng qarama-qarshi fikrga etik munosabat bildirish, yakunda umumiy qarorga kelish. Uchinchi mezon media savodxonlik va raqamli etikaning majburiy komponent sifatida kiritilishidir, chunki raqamli makonda muloqot madaniyati anonimlik, tezkorlik va emotsional reaksiya bilan sinovdan o’tadi; shu bois o’quvchi manba tanlash, faktni fikrdan ajratish, mualliflik huquqi va shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish kabi normalarni muloqot ko’nikmasi bilan birgalikda o’zlashtiradi [4]. Mazkur mezonlar raqamli innovatsiyani tarbiya darsi maqsadiga xizmat qildirishga, texnologik “shovqin”ni kamaytirishga va muloqotni mazmunan chuqurlashtirishga yordam beradi.

Kuzatishlar shuni ko’rsatadiki, raqamli innovatsiyalar tarbiya darsida to’g’ri dizayn qilinganda, o’quvchilar muloqotga kirishishdan kamroq cho’chidi, chunki yozma va multimodal ifoda ularga “rejalashtirilgan nutq” tajribasini beradi. Ayniqsa, hamkorlikda hujjat tahrirlash yoki “jamoaviy kodeks” yaratish kabi vazifalarda o’quvchilar bir-birining fikrini rad etish o’rniga takomillashtirishga intiladi; bu esa muloqotning raqobat emas, hamkorlik modeli kuchayishiga olib keladi. Biroq muammoli jihatlar ham aniqlandi: raqamli platformada tezkor bahslar emotsional keskinlikni kuchaytirishi, ayrim o’quvchilar esa “ko’rinmas” qolishi mumkin. Shuning uchun o’qituvchining moderatsiya strategiyalari, aniq reglament, rol taqsimoti va “muloqot etikasi qoidalari”ni oldindan kelishib olish hal qiluvchi ahamiyatga ega. Psixologik xavfsizlikni

ta'minlash, o'quvchi shaxsini emas, fikrni muhokama qilish tamoyilini singdirish hamda ijobiy teskari aloqa ulushini muvozanatda ushlab tarbiya darsining metodik yuki sifatida namoyon bo'ladi [3]. Shunday qilib, raqamli innovatsiya o'qituvchini chetga surmaydi, aksincha, uning didaktik dizayner va muloqot madaniyati moderatori sifatidagi rolini kuchaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. Toshkent. O'qituvchi. 2019. 256 b.
2. Выготский Л. С. Мышление и речь. Москва. АСТ. 2020. 512 с.
3. Леонтьев А. А. Психология общения. Москва. Смысл. 2019. 368 с.
4. Jenkins H. Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century. Cambridge (MA). MIT Press. 2009. 128 p.
5. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume. Strasbourg. Council of Europe Publishing. 2020. 280 p.
6. Johnson D. W., Johnson R. T. Cooperation and Competition: Theory and